

ŠTA ĆEMO SA DECOM

U prvom specijalnom dodatku nedeljnika "Vreme" pod nazivom "Vreme solidarnosti" razgovaramo sa Jelenom Nikolić, istraživačicom "Nove srpske političke misli" koja je ispitivala kako građani Srbije vide solidarnost. Analiziramo zašto Srbija ima najveće socijalne razlike u Evropi, zašto su u našoj zemlji mladi i deca u najvećem riziku od siromaštva i kakva je tu uloga države. O samom pojmu solidarnosti, iz ličnog ugla i iskustva piše filozof Ivan Milenković

INTERVJU: JELENA NIKOLIĆ, ISTRAŽIVAČICA JAVNOG MNJENJA

Istraživanje vrline u društvu

“U svetu otuđenih pojedinaca, sveopšteg beznađa i nesigurnosti, kompetitivnih odnosa deluje da porodica ostaje jedino skrovište i sigurna luka koja nas štiti od nadolazećeg sistema vrednosti”

Da bismo shvatili kako tačno građani Srbije razumeju pojam solidarnosti i koliko, po njihovom mišljenju, solidarnosti ima u društvu, Istraživački centar “Nove srpske političke misli” uradio je tokom februara istraživanje o tome kakvi su stavovi građana o solidarnosti. U telefonskom istraživanju urađenom na reprezentativnom uzorku od 1300 stanovnika, istraživači su došli do ne preterano iznenađujućih nalaza: većina ispitanih smatra da u svim oblastima života solidarnosti mnogo više nedostaje nego što je ima. Poslednje utočište je – porodica. To je jedina sfera života u kojoj, pokazuje istraživanje, velika većina smatra da solidarnost postoji. O tome kako izgleda ispiti-vati stavove građana o jednom pojmu koji je u isto vreme sociološki, filozofski, politički i pravni, a pritom je još i opšteprihvaćeno da predstavlja društvenu vrednost, razgovaramo sa istraživačicom NSPM-a Jelenom Nikolić.

“VREME”: Koliko je komplikovano raditi istraživanje o percepciji solidarnosti u situaciji u kojoj nismo sigurni kako ispitanici shvataju taj pojam?

JELENA NIKOLIĆ: U pravljenju upitnika pošli smo od ideje da se pojam solidarnosti koristi dosta široko, kao i da ima jedno neodređeno, gotovo filozofsko značenje, tako da nije bilo lako definisati pitanja jednostavno i jasno da budu razumljiva najširoj populaciji ispitanika. Pored toga, počeli smo sa opštim shva-

tanjem pojma solidarnosti, a zatim smo se bavili različitim nivoima, kao što je solidarnost u porodici, na radnom mestu, prema siromašnima, starima, osobama sa invaliditetom, žrtvama porodičnog nasilja, izbeglicama sa Bliskog istoka i njihovom inkorporiranošću u društvu.

Koje definicije solidarnosti su ponuđene ispitanicima i kako je oni najčešće percipiraju?

Na pitanje “Šta je za vas solidarnost?” imali smo tri ponuđena odgovora. Prvi je bio da je to pružanje pomoći onima kojima je potrebna, drugi da je to uzajamna podrška i samorganizovanje građana u kriznim situacijama, i treći da je to odricanje od dela materijalnog bogatstva onih koji imaju u korist onih koji nemaju. Ispitanici su najčešće bez ikakvog dvoumljenja govorili da je sve to zajedno solidarnost, pa ipak kada je trebalo da odaberu jedan odgovor bila je to prva opcija koju je odabralo 53,6 odsto, dok je naredne dve odabralo približno isto ispitanika.

Generalno, ispitanici su solidarnost videli kao vrlinu, čin ljudskosti, nešto što ne mora biti materijalne prirode, želju da se nekome pomogne pa makar lepom rečju ili gestom.

Posle završenog istraživanja, kakav je vaš utisak o stanju društva po ovom pitanju?

Ova tema se negde sama po sebi nametala jer u nekim ranijim društvenim istraživanjima na pitanje “Koji su to najveći problemi danas?”, pored onih standardnih od-

govora da su to siromaštvo i nezaposlenost, ljudi su često navodili upravo odsustvo solidarnosti. Nalazi istraživanja su to i potvrdili: čak 75 odsto ispitanika smatra da u Srbiji danas gotovo da nema solidarnosti, odnosno da smo ranije više bili tu jedni za druge. U tom kontekstu, 68 odsto ispitanika veruje da je solidarnosti ranije bilo mnogo više i da je danas gotovo iščezla. Ovo mišljenje doduše zastupaju oni malo stariji ispitanici i uz napomenu “da je bilo drugo vreme i da su ljudi drugačije živeli”, dok su mlađi tu malo realističniji (ili ciničniji), pa kažu da je stanje oduvek bilo slično kao danas. Zaista, čini se da ovaj nalaz nije samo nekakva mantra i romantičarski žal za prošlošću, već da je sam sistem bolje funkcionisao po pitanju ekonomskih i socijalnih prava građana i mehanizama brige države o građanima. Slika društva je prilično siva i deluje da solidarnosti ima još samo u užoj porodici.

Zanimljivo je i da u nalazima nema većih odstupanja, bilo regionalno, bilo po polu, starosti ili obrazovanju.

Koji odgovori su vas najviše iznenadili ili zaprepastili i šta nam oni, anegdotalno, govore o tome kako građani vide solidarnost?

To su svakako bili odgovori na pitanja o solidarnosti koje su davale žrtve porodičnog nasilja. Na primer: “Zavisí šta podrazumevate pod nasiljem. Ako meni žena ne skuva ručak, a ja joj opalim šamar – za mene to

► **Jasno se izdvajaju odgovori koji se tiču samog (ne)funcionisanja sistema i državnih institucija koje bi trebalo da se bave ovim pitanjima i potrebe da se ovaj pojam integriše u sam zakonodavni sistem**

nije nasilje.” Bilo je i onih koji veruju da su češće žrtve porodičnog nasilja, zapravo, muškarci: “Mnogo je više izraženo nasilje žena nad muškarcima. Znae kad žena neće da skuva ručak, pa još kad neće sa svojim čovekom ni u postelju, e to vam je veliko nasilje.” Ili odgovor na pitanje o solidarnosti sa osobama sa invaliditetom: “Moje dete ima nekakvu vrstu invaliditeta, zapravo to je dete sa posebnim potrebama. Sve to na površini deluje lepo, kao hoće svi da pomognu, a zapravo se većina nadležnih sklanja i prepušta drugima da se bakću takvom decom. Sramota me da kažem, ali ja sam morala da se aktivno uključim u kampanju jedne stranke (znate već koje) za prošle izbore, da bi moje dete dobilo personalnog asistenta. Gotovo da su mi otvoreno rekli da je to jedini način.”

Ako izuzmemo odgovore koji

iznenađuju ili zaprepasćuju, izdvajaju se odgovori koji nas upućuju na opštu otuđenost današnjeg čoveka i opet vraćaju u prošlost. “Solidarnosti nikada nije bilo manje nego sad. Život je ranije bio jednostavniji ali teži, ljudi su bili osetljiviji i spremniji da pomognu.” “Do 70-ih je bilo solidarnosti, bila je tehnologija manje razvijena, pa smo se više oslanjali jedni na druge. Od tada, polako je počela da opada, da bi 90-ih sasvim nestala – ljudi su se borili za goli život i samo za najbliže članove porodice.” “Možda postoji solidarnost u manjim, porodičnim firmama, a u ovim velikim korporacijama, ma kakvi, svi smo roboti, mašine koje služe da budu iskorišćene.”

Da li je tokom istraživanja bilo prijatnih iznenađenja?

Jeste, počev od samog viđenja solidarnosti kao jednog sveopšteg odno-

sa prema stvarnosti, vrline, unutrašnjeg motiva i želje, do navođena raznih lokalnih akcija pomoći, gde smo videli kako su ljudi koji i sami žive na granici egzistencije ipak spremni da reaguju i pomognu kada je potrebno. Prisetili smo se i akcija koje su građani spontano i volonterski sprovodili za vreme poplava 2014.

Istraživanje pokriva nekoliko tematskih celina, u kojima je lako utvrditi činjenično stanje (poplave, migrantska kriza, nasilje nad ženama). Koliko se percepcija građana poklapa sa onim što nam je poznato kao realno stanje?

Nisam sigurna da mi uopšte znamo šta je realno stanje, ali recimo da nas odgovori nisu iznenadili.

Čest problem kod istraživanja javnog mnjenja jeste rizik da građani daju društveno poželjne odgovore. U kojim je delovima ovog istraživanja postojao taj rizik? Da li se on može izbeći ili ukalkulisati kod konačne obrade nalaza?

Tema je takva da su društveno poželjni odgovori bili mogući i negde očekivani. Zato se i nismo

bavili merenjem solidarnosti građana (osim u jednom pitanju) već njihovom percepcijom solidarnosti u srpskom društvu, odnosno pitanjem: kakvi smo to mi danas?

Kako objašnjavate to što građani jedino porodicu vide kao sredinu u kojoj ima solidarnosti?

U svetu otuđenih pojedinaca, sveopšteg beznađa i nesigurnosti, kompetitivnih odnosa deluje da porodica ostaje jedino skrovište i sigurna luka koja nas štiti od nadolazećeg sistema vrednosti.

U gotovo svim izdvojenim oblastima (zaposlenost, položaj dece, siromašni, stari...) građani kažu da solidarnosti više nema nego što je ima. Šta nam to govori o prisustvu/odsustvu sistemskih rešenja za probleme građana?

Jasno se izdvajaju odgovori koji se tiču samog (ne)funkcionisanja sistema i državnih institucija koje bi trebalo da se bave ovim pitanjima i potrebe da se ovaj pojam integriše u sam zakonodavni sistem. "Ja sam protiv bilo kog masovnog oblika solidarnosti, jer to govori o nesposobnosti države. Kakva je to država koja dozvoljava da nam građani skupljaju novac za bolesnu decu? To je sramota od države." "Moja žena ima tetku koja nema nikakva primanja ni imovinu, i mi moramo da brinemo o njoj, a država ne daje ni dinara, niti možemo da dobijemo kućnu negu pošto nije penzioner." "Treba zakonski da se zabrani da se novac tek tako uplaćuje u sumnjive fondove, jer je to izvor korupcije i čisto pranje para. Mora zakon da reguliše način kako će se pomagati onima kojima je to neophodno." "Postoji individualna, ali ne i državna solidarnost." "Da institucije dobro rade svoj posao, porodičnog nasilja bi valjda bilo manje. Kod nas je sve gore i gore, toliko dobro rade." "To u Evropi ima smisla, a mi smo toliko poniženi i uništeni da nema nikakvog smisla, a ni vajde da se udružujemo u sindikate."

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

SOCIJALNE RAZLIKE U SRBIJI

Siromaštvo – put ka društvenoj izolaciji

U Srbiji su se definisala dva veoma udaljena socijalna pola. Jedan čini petina stanovništva sa najvećim prihodima koji su čak 9,7 puta veći od prihoda koje prima najsiromašnija petina stanovnika. Nejednakost prihoda u Srbiji veća je nego u bilo kojoj zemlji EU pojedinačno i skoro dvostruko veća od prosečne nejednakosti Evropske unije

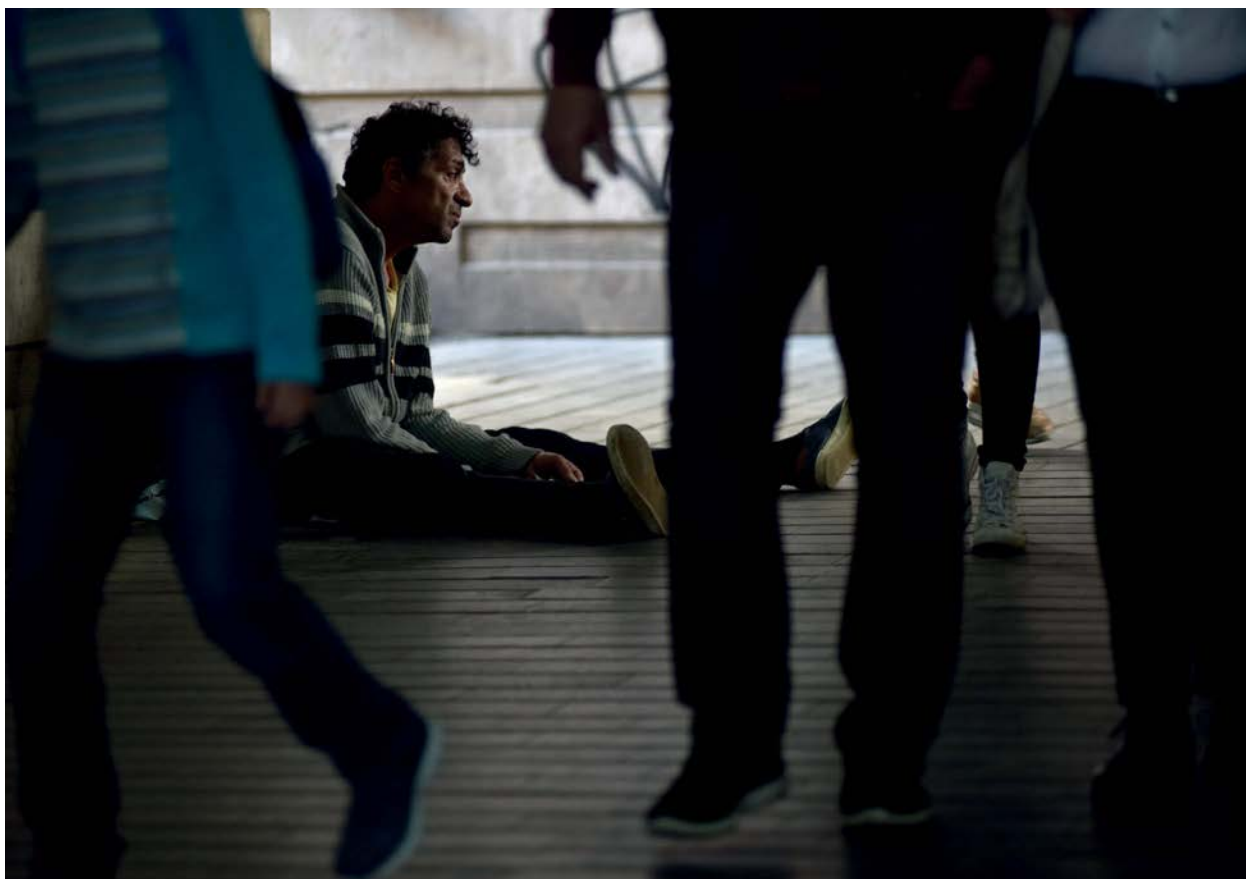
Istraživanje Zavoda za statistiku EU – Eurostata i istraživanje Republičkog zavoda za statistiku u poslednjih godinu dana pokazala su jedno te isto – da je Srbija zemlja sa najvećim socijalnim razlikama u Evropi. Ispod te opšte ocene može se učitati i sledeće: da je kontrast između bogatih i siromašnih u Srbiji sve veći i zaoštreniji; da zlatnu "klasnu" sredinu čini sve uži i uži sloj društva; da stanovništvo u svom najsiromanijem korpusu stoji u redu najsiromanijih u Evropi; da je isto to stanovništvo na ivici socijalne isključenosti; da zahvaljujući tome može postati lak plen za upravljanje i političku dominaciju, te da će u nametnutim uslovima "grabljenja mrvica s poda" solidarnost, kao jedini preostali vezivni faktor kolektiva, sve više trajno iščezavati.

ISTRAŽIVANJA

Jedna od osnova teze da je Srbija društvo sa najvećim nejednakostima u Evropi, matematički, nalazi se u razmeri između najviših i najni-

žih dohodaka. Prema ovogodišnjim podacima o nejednakosti, iz "Ankete o prihodima i uslovima života" koju Republički zavod za statistiku vodi od 2013. godine, a koju je analizirao Fond za razvoj ekonomske nauke, u Srbiji su se definisala dva veoma udaljena socijalna pola. Jedan čini petina stanovništva sa najvećim prihodima koji su čak 9,7 puta veći od prihoda koje prima najsiromašnija petina stanovnika. Nejednakost prihoda u Srbiji veća je nego u bilo kojoj zemlji EU pojedinačno i skoro dvostruko veća od prosečne nejednakosti Evropske unije. Prema izveštaju Eurostata od prošle godine, polarizacija društava EU ima nešto blaži oblik: petina domaćinstava sa najvišim primanjima u EU ima 5,2 puta viši raspoloživi prihod, odnosno prihod nakon oporezivanja i sličnih troškova, nego petina sa najmanjim primanjima.

Najmanje razlike u EU beleže se u Slovačkoj i Češkoj – 3,5, dok je razlika ispod 4 u Finskoj, Sloveniji, Švedskoj, Holandiji i Belgiji. U privredi sa razlikom u primanjima između 4

i 5 spadaju Austrija, Nemačka, Mađarska i Poljska, dok su Italija i Portugal u grupi zemalja sa razlikom do 6, a ta razlika je nešto veća u baltičkim zemljama, kao i u Španiji, Grčkoj i Bugarskoj. Najnepovoljnija situacija je u Rumuniji, gde je ovaj odnos 8,3 puta. Od zemalja obuhvaćenih izveštajem, posle Srbije kao zemlje sa najvećom nejednakošću sledi Turska sa razlikom od 8,7 puta.

Kada se uz pomenuti najviši stepen nejednakosti doda i udeo ljudi koji imaju primanja ispod 60 odsto prosečnih primanja u zemlji, Srbija je među evropskim zemljama ocenjena i kao zemlja sa najvišom stopom rizika od siromaštva u Evropi. Svaki peti stanovnik Srbije je, naime, u riziku od siromaštva. Prema podacima Eurostata objavljenim u martu prošle godine, a koji se odnose na 2015. godinu, evropski prosek iznosi 25 odsto ljudi sa takvim ispotprosečnim primanjima. Najviši je u Rumuniji 38,2 odsto, a odmah zatim u Srbiji 37,6 odsto. Kada je reč o srednjem prihodu, odnosno iznosu od kojeg polovina stanovništva ima više a

► **Prema zvaničnim podacima, *minimalac* u Srbiji danas prima više od 350.000 zaposlenih. U poređenju s podacima iz 2012, reč je o pravom “bumu” minimalaca jer ga je tada, po evidenciji, primalo njih 190.000**

polovina manje, Srbija je bila pri samom evropskom dnu, sa godišnjim neto iznosom od 2.591 evro za stanovništvo iznad 18 godina, a prosek za EU iznosio je 16.580 evra.

BRZA PAUPERIZACIJA

Srbija je, izvesno, duboko podeljeno društvo. Samo finansijski gledano, u najširem sloju društva dominantno su приметni siromaštvo, odricanje, snalaženje u sivoj ekonomiji, život “na rate”, a udeo onih koji ne dosežu prosečna primanja čini se utoliko većim koliko se zvanična prosečna plata u januaru ove godine mnogima čini statistički lažnom i nikad dostižnom – 50.048 dinara.

“Ako ti kažem da radim za 26.000, šta misliš, kako se osećam?”, rekao

je svoje viđenje za medije jedan od zaposlenih. “To mi onda ne može zvučati drugačije nego kao da sam daleko, daleko ispod proseka, a to je za mene kao čoveka jedna velika uvreda. ‘Na sreću’, postoje stranački poltroni, secikese, rođaci i kumovi koji uspevaju ‘pošteno’ da zarade po 300.000, pa da nam tako svima izvade prosek. A onda neko proceni da moj rad vredi deset puta manje od njegovog, čak i da ja, u krajnjoj liniji, ne vredim ni pola koliko jedan ‘prosečan’ čovek. Uvredljivo i ponižavajuće, ne samo za mene, već za sve nas koji smo u ovakvoj situaciji, a ima nas daleko više nego onih koji nam prosek vade.”

O tome koliko zapravo ima onih koji su “ispod proseka”, jednu od računica u medijima izneo je ekono-

mista Dragovan Milićević, rekavši da je “ispostprosečnih” u Srbiji čak 70 odsto. Prema primanjima, kaže on, Srbija se deli na 80 odsto onih koji manje-više ne mogu da obezbede sebi dostojan život i 20 odsto onih kojima to nije problem. Krajem februara ove godine, Republički zavod za statistiku je prvi put izneo izračunate zarade (za novembar 2017) na osnovu podataka iz Poreske uprave. Po tome, takozvana medijalna zarada, plata od koje tačno polovina svih zaposlenih prima više a druga polovina manje, iznosila je 36.788 dinara, dok je prosečna plata iznosila 47.247 dinara. Podaci RZS kažu da manje od prosečne plate prima 66,7 odsto zaposlenih, a da najčešće isplaćena plata iznosi 25.000 dinara.

Preciznija računica verovatno bi otkrila da se u najčešće isplaćenoj plati od 25.000 dinara, odnosno propisanom minimalcu, krije i to što firme Poreskoj upravi u stvari najčešće prijavljuju minimalnu zaradu svojih zaposlenih kako bi shodno tome platili i odgovarajuće doprinose. Realna slika najčešće plate možda bi u suprotnom izgledala nešto drugačija, možda bolja a

► **Na jednom polu socijalne karte Srbije stoji skoro 70 odsto zaposlenih sa mizernim primanjima, više od polovine penzionera sa istim takvim penzijama, 600.000 korisnika socijalne pomoći i više od 400.000 nezaposlenih. Na drugoj strani je svega 10 odsto stanovnika koji žive luksuzno. Rasponi društvene nejednakosti liče na zategnute strune koje lako mogu i da popucaju**

možda i još gora. Ali, prema zvaničnim podacima, minimalac u Srbiji danas prima više od 350.000 zaposlenih. U poređenju s podacima iz 2012, reč je o pravom “bumu” minimalaca jer ga je tada, po evidenciji, primalo 190.000 zaposlenih, skoro upola manje.

Što se najsiromašnijih slojeva tiče, signifikantan podatak je i taj što, prema objavljenim podacima i izjavama stručnjaka u medijima, broj primalaca socijalne pomoći raste ogromnom brzinom. Gledano od sredine 2000-ih, već 2012. bio je skoro udvostručen. Prvo je iznosio oko 116.000 korisnika, dok se 2012. popeo na 225.000 ljudi. Danas neki vid državne odnosno socijalne pomoći u Srbiji prima blizu 600.000 osoba.

I PENZIJE NA MINIMALCU

U Srbiji živi oko 1.720.000 penzionera, a prosečna penzija, prema poslednjem izveštaju Republičkog fonda za penziona i invalidsko osiguranje, za januar 2018. iznosila je 24.980 dinara. Međutim, pogledavši u strukturu primanja po visini penzije, prvi uočljiv podatak obaveštava da više od polovine penzionera, tačnije 55,5 odsto, prima prosečnu i ispostprosečnu penziju. U razvrstanim penzionim razredima s obzirom na njihovu visinu najmnogobrojniji je razred s penzijom od 10.000 do 15.000, koji prima 21,8 odsto penzionera. Drugi po masovnosti obuhvata 15,2 odsto ljudi sa penzijom od 20.000 do 25.000, a sledeći

po redu obuhvata 12,5 odsto penzionera sa primanjima od 15.000 do 20.000 dinara. Manje od 10.000 dinara prima šest odsto penzionera. Izraženo u apsolutnim brojevima, blizu milion penzionera ili tačnije 954.000 prima penziju do prosečnih 25.000 dinara.

U višim penzionim razredima, iznad proseka, 25 odsto penzionera ima primanja između 25.000 i 35.000 dinara, a iznad 35.000 prima 19,4 odsto penzionera. S obzirom na zvaničnu prosečnu platu u Srbiji u januaru ove godine, od 50.048 dinara, svega 4,8 penzionera primilo je penziju od 50.000 dinara pa naviše.

Kada na jednom polu socijalne karte Srbije stoji skoro 70 odsto zaposlenih sa mizernim, ispotprosečnim primanjima, uz njih više od polovine penzionera sa istim takvim penzijama, zajedno sa 600.000 korisnika socijalne pomoći i više od 400.000 nezaposlenih, i kada na drugoj strani, po pojedinim analizama, stoji svega 10 odsto stanovnika koji imaju mogućnosti za luksuzan život, onda rasponi društvene nejednakosti više liče na zategnute strune koje lako mogu i da popucaju.

Socijalna davanja, u sistemu takoreći istopljene srednje klase, postaju presudna ako se govori o kakvom-takvom ujednačavanju dohoda. Međutim, u Srbiji dva najveća socijalna davanja, dečji dodatak

i socijalna pomoć, iznose 0,6 odsto BDP-a. Poređenja radi, evropski prosek je dvostruko veći i iznosi 1,1 odsto BDP-a.

Na putu smanjenja socijalnih kontrasta i nepravedne podele, stručnjaci državi, pored nedovoljnih izdvajanja za socijalna davanja, zameraju apsurdno održanje prakse da porezi na rad procentualno više opterećuju zarade niže plaćenih radnika nego onih sa visokim platama. Dok su druge zemlje mahom uvele progresivni porez na dohodak koji, recimo, u Hrvatskoj i Sloveniji ide i do 50 odsto za najviše zarade, u Srbiji je najviša stopa 15 odsto.

SIROMAŠNI I ISKLJUČENI

Kada se za jedno društvo kaže da ima najveći rizik od siromaštva, i da svaki peti stanovnik može završiti u potpunom siromaštvu, to nije samo odraz njegovog finansijskog stanja nego i mnogih drugih dimenzija života: njegovog kvaliteta, dostupnosti važnih sadržaja, socijalne ostvarenosti ili isključenosti, ličnog zadovoljstva.

No, siromaštvo i socijalna izolovanost idu ruku podruku. Nije reč samo o sve manjoj mogućnosti zaposlenja, o sve nižim prihodima i smanjenim ličnim potrebama do minimuma, nego i o dostupnosti kvalitetnom zdravstvu i školovanju.

Socijalni kontrasti se dalje granaju po mnogim kriterijumima, između sela i grada, prepoznaju se u regionalnim razlikama, u porodicama sa više dece, neostvarenim prihodima i penzijama žena, i to pogotovo na selu. Određena istraživanja pokazuju da samo jedna godina nezaposlenosti utiče na veliki pad materijalnih mogućnosti i porast socijalne izolovanosti. Ali, s druge strane, tu su i učestali pogubni efekti samog procesa zapošljavanja koji u startu deklasira, recimo, starije od 45 godina, slabije obrazovane, siromašne, dugotrajno nezaposlene i one sa narušenim psihičkim ili fizičkim zdravljem. Prema pojedinim istraživanjima, doduše u regionu, bogatiji imaju dvostruko veće šanse od siromašnih da dobiju posao, osobe dobrog zdravlja dvostruko veće šanse od onih sa lošijim zdravljem, a mlađe osobe tri puta veće šanse da dobiju posao od starijih. Koliko šansi kod nas da dobiju posao imaju, recimo, Romi? Ili osobe s invaliditetom? Ili oni s osnovnom, pa i sa srednjom školom?

Studija Fonda za razvoj ekonomske nauke ukazuje na to da u tako velikoj socijalnoj polarizaciji društva ostaje skrivena još jedna nejednakost. Dakle, ne samo nejednakost ishoda, već i nejednakost šansi. Pogotovo kada je reč o jednakim šansama za decu i mlade. Rezultati PISA istraživanja pokazuju da je dvostruko više funkcionalno nepismene dece u porodicama koje se nalaze među 20 odsto populacije najnižeg socioekonomskog statusa nego u 20 odsto najbolje stojećih porodica. Deca iz prve grupe zaostaju za svojim vršnjacima čiji roditelji pripadaju višim društvenim slojevima – i to za dve školske godine. Što, dalje, samo znači da obrazovni sistem ne uspeva da poništi efekte socioekonomskih nejednakosti. Naprotiv, u nekim segmentima, a pogotovo je to vidljivo u kasnijoj mogućnosti pristupa visokom obrazovanju, sasvim očigledno ih još više produbljuje.

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

BEDA U BROJEVIMA

Apsolutno je relativno

Iako se procene finansijskog položaja i životnog standarda stanovništva vrše različitim metodološkim konceptima, uz stalno usavršavanje metodologije i samih pokazatelja, interesantno je primetiti da nema značajnih razlika u profilu siromašnih prema konceptu apsolutnog i relativnog siromaštva. U svim kategorijama, najugroženija su deca do 14 godina i mladi od 18 do 24 godine

Izveštaji o siromaštvu razlikuju apsolutno od relativnog siromaštva, statistika zna za senzitivnost linije siromaštva, medijanu i Gini koeficijent, dok onaj ko je siromašan daje jednostavnu i surovu definiciju: "To vam je kada u kući nemate ništa. Nemate sredstava za higijenu, nemate hrane, poljulja vam se bračni život, poljuljaju se odnosi sa djecom." Ipak, tek na osnovu statistike postajemo svjesni da će-

tvrtina građana Srbije iz prve ruke zna šta znači prethodna rečenica.

Često od najviših zvaničnika slušamo kako Srbija ostvaruje najviše stope rasta u Evropi, a sa druge strane čujemo da ogroman dio naroda živi u bijedi. Siromaštvo u Srbiji mjeri se uz pomoć različitih metoda, a podatke dobijamo i nekoliko puta godišnje iz različitih izvora. Bez obzira na to da li vijest dolazi od Eurostata, Republičkog zavoda za statistiku, zaštit-

GDE JE GRANICA SIROMAŠTVA

Apsolutno siromaštvo podrazumijeva nemogućnost da se zadovolje osnovne, bazične, minimalne potrebe za život ljudskog bića, ekstremno siromaštvo je stanje hronične gladi, a relativno siromaštvo je nemogućnost da se ostvari životni standard koji je odgovarajući u odnosu na društvo u kome pojedinac živi: ne podrazumijeva samo ono što je neminovno potrebno za preživljavanje, već ono što običaji jedne zemlje nalažu kao nužno.

Stopa siromaštva pokazuje udio onih pojedinaca u društvu koji ne mogu da zadovolje osnovne potrebe i čiji je dohodak/potrošnja ispod praga (linije) siromaštva. Linija apsolutnog siromaštva utvrđuje se na osnovu nutricionističkog minimuma i strukture potrošnje najsiromašnijih domaćinstava. Granica siromaštva je najniži nivo prihoda sa kojim osoba može da preživi tamo gdje živi: razlikuje se od zemlje do zemlje, te je ona na znatno višoj koti u, recimo, Francuskoj i Nemačkoj nego što je u Srbiji, Bugarskoj... Granica siromaštva se uobičajeno izračunava prema potrošačkoj korpi – minimumu proizvoda, uglavnom su to hrana i sredstva za higijenu, neophodni za puko preživljavanje. U Srbiji je to "minimalna potrošačka korpa" i ona je u decembru 2017. godine iznosila 36.219,67 dinara.

nika građana ili neke od nevladinih organizacija, suština je poražavajuća: oko pola miliona stanovnika nije u stanju da zadovolji minimalne egzistencijalne potrebe, a siromaštvo je najviše koncentrisano van gradskih područja, posebno u regionu Južne i Istočne Srbije, među licima koja žive u domaćinstvima čiji je nosilac bez obrazovanja ili sa niskim nivoom obrazovanja, rasprostranjeno je češće među višečlanim domaćinstvima i najizraženije je kod djece i mladih. Stopa siromaštva iznosi 25,5 odsto, što znači da je četvrtina građana u riziku da postane siromašna. Rizicima od siromaštva najizloženi su mladi od 18 do 24 godine (32,7 odsto), a zatim i mlađi od 18 godina (30,2 odsto).

Stopa apsolutnog siromaštva po potrošnji posljednje dvije-tri godine iznosi 8,5 odsto, što znači da 8,5

► Zvaničnu strategiju za borbu protiv siromaštva Srbija još uvek nema. Poslednja je doneta 2003. godine, za vreme vlade Zorana Đinđića

odsto stanovnika Srbije ne može da zadovolji ni osnovne potrebe. Ako tu opštu sliku malo razložimo, vidimo da su najugroženija djeca, kao i porodice sa djecom. Etnički, zaključuje se da su prema svim mogućim pokazateljima najsiromašniji Romi, koji žive u takozvanim podstandardnim naseljima. U različitim zemljama penzioneri su često među najugroženijim grupama, ali to u Srbiji nije slučaj jer ih penzijski sistem prilično dobro štiti.

U Beogradu je siromašnih svega 4,7 odsto, a u jugoistočnoj Srbiji četiri puta više, odnosno 16,4 odsto stanovnika. Dakle, ako kažemo da 8-9 odsto siromašnih na nacional-

nom nivou i nije tako mnogo, onda tih 16,4 odsto jeste nešto što je i te kako značajno. Treba reći da stopa siromaštva raste kako obrazovanje opada: kod onih sa nezavršenom osnovnom školom stopa siromaštva iznosi 20 odsto, sa osnovnom školom 17, sa srednjom već mnogo niže – 5 odsto, sa višom 1,6 i visokom samo 1 odsto. Siromaštvo najviše pogađa nezaposlene – u toj grupi ono dostiže 23,7 odsto.

Stručnjaci kažu da najveći doprinos borbi protiv siromaštva daju rast zaposlenosti i ekonomski razvoj. To se vidi i po tome što je apsolutno siromaštvo u Srbiji bilo znatno smanjeno prije ekonomske kri-

ze 2008, da bi onda ponovo poraslo. Kao što je i stopa nezaposlenosti bila znatno smanjena prije krize, da bi tokom krize ponovo porasla i tek sad počela da pada. Dakle, najbolja i najefikasnija politika za smanjenje siromaštva jesu mjere koje podstiču privredni rast, počev od poslovnog ambijenta u užem smislu te pravne države i političke stabilnosti u širem. U strategiji za smanjenje siromaštva obrazovanje bi bilo najbitnije jer činjenica je da su najsiromašniji oni koji su najmanje obrazovani, kao i da kod djece iz siromašnih porodica postoji problem ranog napuštanja školovanja.

Ipak, treba reći da zvaničnu strategiju za borbu protiv siromaštva Srbija još uvijek nema. Posljednja je donijeta 2003. godine, za vrijeme vlade Zorana Đinđića.

JOVANA PREŠIĆ

SIROMAŠTVO DECE I MLADIH

U začaranom krugu

Jedna trećina dece u Srbiji je izložena siromaštvu i nema mogućnost da odraste u uslovima pogodnim za razvoj. Drugim rečima, mogli bismo reći da će jedna trećina srpskog stanovništva sutra biti ljudi koji nisu dostigli svoj puni razvojni potencijal

Od praznika do praznika, preko Međunarodnog dana djeteta koji se obilježava svakog 20. novembra od 1954, novinske i televizijske ekipe običu svratišta za djecu ili višočlane siromašne porodice. Tom prilikom saznamo da djeca koja žive u siromaštvu imaju skromne želje poput nove igračke ili školskog pribora, a po pravilu – priloge i tekstove prate i poražavajući brojevi koji nas nakratko osvijeste i podsjetje da živimo u društvu nejednakosti i nepravde. Čini se da ostatak vremena djeca i mladi koji su siromašni ili sa velikim izgledima da to postanu, ostaju nevidljivi. Posmatrano prema starosti, položaj djece i mladih je lošiji od položaja odraslih, a situacija se ne mijenja u posljednjih pet godina i

► **Procenat siromašne dece najmanji je u Beogradu, dok je najviši u Južnoj i Istočnoj Srbiji, gde u ruralnim područjima iznosi i 39 odsto. Dečje siromaštvo je povezano sa obrazovanjem majki i skoro sva deca čije su majke neobrazovane su siromašna**

ona je primarno posljedica pogoršanja položaja starijih od 65 i starijih od 75 godina. Siromaštvo, a naročito siromaštvo među djecom, predstavlja veliki problem u Srbiji sa stopama koje su znatno više od prosječne stope siromaštva djece u Evropskoj uniji gdje ona iznosi 19 odsto.

Prema podacima Unicefa, u Srbiji 8,4 odsto djece živi u apsolutnom siromaštvu, a čak 30,2 odsto djece živi na liniji siromaštva. Dvadeset pro-

cenata djece nije primilo sve vakcine, a blizu 30 odsto djece mlađe od pet godina nema adekvatnu ishranu. Prema tim podacima, 50 odsto djece uzrasta od tri do pet godina ne ide u vrtiće. Procenat siromašne djece najmanji je u Beogradu, dok je najviši u Južnoj i Istočnoj Srbiji, gdje u ruralnim područjima iznosi i 39 odsto. Dječje siromaštvo je povezano sa obrazovanjem majki i skoro sva djeca čije su majke neobrazovane su siromašna.

Posebno osjetljive su grupe djece sa smetnjama u razvoju, sa invaliditetom, teško bolesna djeca, djeca koja žive i rade na ulici, djeca koja žive u ruralnim sredinama, a društvo u ovom trenutku nema adekvatan odgovor na probleme s kojima se oni suočavaju. Aleksandra Jović iz Unicefa za "Vreme" objašnjava da siromaštvo u periodu djetinjstva ima dalekosežne posljedice na razvoj djeteta i znatno povećava rizik od siromaštva ne samo do kraja života te osobe, već i njihove djece. "Siromaštvo je posebno pogubno za decu jer se ona nalaze u periodu razvoja u kome svaka vrsta uskraćenosti može dovesti do posledica koje ne mogu kasnije biti otklonjene. Jedna trećina dece je izložena siromaštvu i nema mogućnost da odraste u uslovima pogodnim za razvoj. Drugim rečima, mogli bismo reći da će jedna trećina srpskog stanovništva sutra biti ljudi koji nisu dostigli svoj puni razvojni potencijal."

Činjenica je da siromašna djeca žive u siromašnim porodicama. Ove porodice su često suočene sa višestrukim izazovima, kao što su nezaposlenost, invalidnost, visok stres i isključenost. Njima je potrebna podrška, i kroz novčana davanja i kroz odgovarajuće usluge u zajednici namijenjene djeci i porodici. Srbija ima programe materijalnog obezbjeđenja porodice kojima je obuhvaćena jedna četvrtina ukupne dječje populacije, pokazuju podaci ove organizacije. "Međutim, postoji značajan prostor za poboljšanje koherentnosti tih programa, kao i targetiranja, obuhvata i adekvatnosti u pogledu iznosa koji bi ih učinio efikasnijim u rešavanju problema obespravljenosti dece. Ti programi, takođe, treba da budu čvršće povezani sa uslugama u zajednici kako bi porodice imale dobrobit od sveobuhvatnog i integrisanog paketa podrške", objašnjava Jović. Teško siromaštvo i deprivacija, zajedno sa nedostatkom podrške ugroženim porodicama, mogu čak da dovedu i do raspada porodice i odvajanja djece od roditelja. Izrada

► **Za razliku od situacije od pre 30 ili 40 godina, kada je ogromna većina dece čiji roditelji imaju završenu srednju školu upisivala i završavala fakultete, danas je slika potpuno drugačija: deca niskokvalifikovanih roditelja najčešće i sama ostaju na tom nivou obrazovanja, dok fakultete upisuju u ogromnoj većini deca čiji roditelji takođe imaju završene fakultete**

sistemske integrisane podrške koja je dostupna ugroženim porodicama zahtjeva održive mehanizme finansiranja i na nacionalnom i na lokalnom nivou.

Za dječje dodatke se izdvaja oko 0,6 odsto ukupnog bruto domaćeg proizvoda, za razliku od evropskog prosjeka koji iznosi 1,2 odsto BDP-a. Prema procjenama Unicefa, dječiji dodatak prima samo 40 odsto djece koja bi zakonski mogla da ostvare to pravo, a razlog je uglavnom neinformisanost roditelja i staratelja o tome koja su im prava na raspolaganju. Ostvarenje ovog prava otežava i birokratija, imajući u vidu da treba izdvojiti vrijeme i novac za dobijanje više desetina dokumenata. Prema podacima za mjesec mart 2018. godine, četvoročlana porodica koja ne prelazi cenzus za ostvarenje prava na dječiji dodatak mora imati ukupna mjesečna primanja manja od 34.625,52.

Iz Unicefa, ali i drugih organizacija, kao i stručnjaci koji se bave sličnom tematikom, kažu da je jedan od najefikasnijih načina podrške kroz kvalitetno i inkluzivno obrazovanje. Obrazovanje usmjereno na siromašne treba da omogući najugroženijoj djeci da savladaju prepreke koje

ih sprečavaju da dostignu svoj puni potencijal. Taj proces treba da počne sa ranim uključivanjem u predškolsko obrazovanje. Podaci govore da predškolsko obrazovanje pohađa samo 9 odsto djece iz najsiromašnijih porodica, a 82 odsto djece iz najbogatijih porodica. Predškolsko može da pruži podsticajne razvojne uslove i odgovarajuću ishranu djeci koja nemaju takve uslove kod kuće. Investicije u djecu ranog uzrasta donose najveću stopu povraćaja, ne samo za pojedince, već i za društva u cjelini.

Na to da je obrazovanje ključno za razvoj svakog društva upozorava i direktor Unicefa u Srbiji Mišel Sen Lot. "Dokaz za to je da su sva istraživanja do sada pokazala da model obrazovanja može da razbije ciklus siromaštva. Moramo da se potrudimo da obrazovanje bude kvalitetno i da bude inkluzivno", rekao je Sen Lot povodom obilježavanja Međunarodnog dana djeteta. Ipak, 30 odsto djece od 15 godina u Srbiji nema adekvatne vještine čitanja i pisanja. "Nažalost, jedna trećina dece u Srbiji je nepismena, a to znači da nisu pripremljena za svijet. I zbog toga se Unicef u saradnji sa Vladom Srbije složio da se između 2016. i 2020.

► **Veliki problem zadaje i podatak da su zapravo radno sposobni mladi od 18 do 30 godina – u ubedljivo najvećem riziku od toga da budu siromašni (32,7 odsto).**

uveđe program za inkluzivno obrazovanje, koje će biti kvalitetno. Pro-mijenice se nastavni plan i program kako bi se učenje vršilo po kompetenciji”, rekao je Sen Lot.

Siromašna djeca treba da dobi-ju materijalnu podršku, kao što su odjeća, obroci i knjige, kao i podršku u učenju kako bi im se omogućilo da završe školu i ostvare odgovaraju-ći nivo postignuća. Većina postojećih mjera stipendija ili domskog smještaja uzima u obzir primarno akademski uspjeh djece, a ne i njihov socioeko-nomski položaj. Male su šanse da di-jete iz siromašne porodice stekne uni-verzitetsko obrazovanje. Istovreme-no, privreda 21. vijeka traži kvalifikova-nu radnu snagu – najmanje 65 od-sto kvalifikovane radne snage. U Sr-biji danas jedva 17 odsto radne snage ima visoko obrazovanje, a jedna trećina ima samo osnovno obrazovanje ili niže. Među djecom iz romskih na-selja, više od 80 odsto mladih od 18 do 24 godine nema stečene kvalifikacije koje bi im omogućile zaposlenje. Ako društvo ne pruži podršku ovoj naju-groženijoj djeci da uče i da se razvijaju od najmlađeg uzrasta, da li će Srbija imati neophodnu radnu snagu i da li će imati dovoljno sredstava da po-mogne novim siromašnim grupama?

Siromašna djeca postaju roditelji buduće siromašne djece i krug si-romaštva se uvećava iz generacije u generaciju, potpomognut pojava-

ma kao što su dječiji brakovi i rano napuštanje obrazovanja.

Kao jedno od rješenja, stručnjaci vide i ulaganja u rani razvoj. Postoje mnoge studije koje dokazuju da je zapravo veoma važno da se inter-veniše u ranom uzrastu, čak i prije treće godine, a kod nas sve predškolske ustanove i dalje prevashodno imaju funkciju čuvanja djece, a ne obrazovanja. Odnosno, tu se i dalje prije svega zbrinjavaju djeca zaposlenih roditelja, a ne onih koji su ugroženi. Iako se podrazumijeva da je izuzetno važno zbrinjavanje djece zaposlenih roditelja, prije svega sa demografskog aspekta, zbog usklađivanja rada i roditeljstva, sa aspekta ranog razvoja, treba međutim razmišljati i o nekim drugačijim formama. Tu više nije riječ o predškolskoj ustanovi u kojoj će djeca moći da borave osam sati svakoga dana već je dovoljno i nekoliko sati dnevno, možda i svakog drugog dana, tako da djeca iz ugroženih porodica mogu rano da počnu da smanjuju jaz između onoga što oni imaju prilike da nauče u poro-dici i onoga što djeca iz boljestoje-ćih porodica imaju prilike da nauče. Druga stvar je, upozoravaju stručnjaci, način na koji država sprečava rano napuštanje školovanja, postojanje takvih mehanizma u društvu i pitanje da li ih koristimo.

Pored dječjeg siromaštva, veliki

problem zadaje i podatak da su zapra-vo radno sposobni mladi od 18 do 30 godina – u ubjedljivo najvećem rizi-ku od toga da budu siromašni (32,7 odsto). Kada su u pitanju mladi pre-ko 18 godina, veliki broj njih su djeca koja izlaze iz sistema socijalne zaštite, odnosno oni koji su bez roditeljskog staranja, mladi Romi i djeca koja su u riziku od gubitka porodice. Mladi koji izlaze iz sistema socijalne zaštite, odnosno država nakon punoljetstva više ne može da ih zbrine, u poseb-no su ranjivoj kategoriji i objektivno, ali se suočavaju sa subjektivnim pro-blemima. Istraživanje “Socijalna di-menzija studiranja u Srbiji” pokazuje da u našoj zemlji vlada ogromna ne-jednakost kada je riječ o pristupu vi-šem i visokom obrazovanju. Za razliku od situacije od prije 30 ili 40 godina, kada je ogromna većina djece čiji ro-ditelji imaju završenu srednju školu upisivala i završavala fakultete, danas je slika potpuno drugačija: djeca ni-skokvalifikovanih roditelja najčešće i sama ostaju na tom nivou obrazo-vanja, dok fakultete upisuju u ogro-mnoj većini djeca čiji roditelji tako-đe imaju završene fakultete. Uspon na društvenoj ljestvici nije moguć ili je znatno otežan zahvaljujući nizu so-cijalnih i ekonomskih faktora. Studi-ja je, prije svega, ukazala na to sa ko-jim problemima se mladi danas suo-čavaju: sa visokom nezaposlenošću, finansijskom zavisnošću od roditelja, sa problemima neefikasnog obrazo-vanja i dubokim osjećajem isključe-nosti iz politike.

Siromaštvo kod djece i mladih može da znači i nedostatak učešća u društvenom i kulturnom životu. Djeca koja rastu u siromašnim po-rodicama možda neće moći da sebi priušte odlazak u bioskop, da nau-če da sviraju instrument, da ima-ju privatne časove ili pozivaju dru-gove na rođendan. U mnogim slu-čajevima, takva djeca su manje sa-mouvjerena, ne mogu tako lako da nađu prijatelje, a i kasnije, na poslu, ne iskorišćavaju svoj potencijal. Zato zarađuju relativno malo i svojoj dje-ci ostavljaju u nasljeđe siromaštvo.

J. PREŠIĆ

O POJMU

Iskustvo solidarnosti

Reč solidarnost potiče od latinskog solidus koje je, u starom Rimu, bilo oznaka za kovanicu, odnosno čvrst novac, ali se, s vremenom, kroz imenicu solidarnost sve više vezuje za kolektivnu veličinu, te upućuje kako na čvrstinu tako i na celinu. Kaže se da je solidno ono što je čvrsto i celovito

Piše: **Ivan Milenković**

Šta je nedostajalo mome jedanaestogodišnjem sinu novembra meseca 2014. godine u jednom voždovačkom parku, oko pet po podne, kada ga je grupa vršnjaka složno tukla štapovima, kanapom, pesnicama, šutirala ga kad bi pao, proganjala po parku kao zver, uvaljala mu odeću u izmet, patike bacila pod česmu, dok je najviše dostignuće njegovog druga iz odeljenja, s kojim je u park i otišao, bilo to da se nije priključio čoporu malih batinaša? Šta je, dakle, u taj jezivi sumrak u jednom beogradskom parku nedostajalo mome sinu? Brzina, recimo, koja bi mu pomogla da pobjegne (premda, čopor je uvek brži), ali moj sin nije dobrog zdravlja i nije brz. Nedostajalo mu je svakako i dobro ulično vaspitanje: otac ga nije ohrabrivao da se priključuje čoporima koji love nemoćne, nije mu govorio da je bolje da okrene glavu pred maltretiranjem i nije mu sugerisao da je bolje progoniti nego biti proganjen, ali mu jeste zapretio da će ga (neka oprostite savremene teorije o pravima dece) odrati od batina bude li maltretirao slabije od sebe. Teško je poverovati da se uplašio očevih reči, ali nikada nije stao na stranu siledžija. Šta je, međutim, tog strašnog voždovačkog sumraka nedostajalo mome sinu? Pomoć drugara, na primer. U redu, strah je snažno sredstvo za paralizovanje i teško se drugar moga sina sme kriviti što se uplašio podivljalog čopora. Ali kako je moguće da je čopor rastao, da su se male gnjide priključivale batinašima, a niko, ama baš niko nije stao u odbranu moga sina? Kako je moguće da nijedna odrasla osoba, u vazda punom parku, nije pritekla u pomoć dečaku koji je, na otvorenom, bio izložen linču? I kako su samo male gnjide naučile da drže dečaka (jedan se, kasnije, branio rečima da ga nije on udarao, nego ga je samo držao) kako bi ga ostali, onako sapetog, bezbedno tukli, a nisu naučile da se suprotstavljaju nasilju? Instinkt održanja? Ne baš. U najgorem slučaju nećeš ule-

teti među male batinaše da bi branio klinca kojeg njegovi vršnjaci upravo kidaju, ali nećeš se ni priključiti linču. Šta je, dakle, nedostajalo mome sinu tog jesenjeg predvečerja 2014. godine u posećenom beogradskom parku? Nedostajalo mu je solidarnosti. Moj sin bio je sam.

Aristotel je artikulisao iskustvo koje su ljudi živeli hiljadama godina pre njega, naime da niko ne može sam. Onaj ko je sam, ko je izvan ljudske zajednice, taj je ili zver ili bog, zapisao je grčki filozof. Moj sin, međutim, bio je sam, i to usred velikog grada. On je ostavljen samim.

SUPSTANCIJA

Društvo je amalgam sačinjen od supstancija koje se uzajamno slažu, ili odbijaju, te bi politika, između ostalog, bila umeće kombinovanja tih supstancija. Solidarnost je jedna od onih supstanci bez kojih društvo, na-prosto, ne može da postoji, ona je nužno vezivno tkivo, ali je, isto tako, pojam koji istrajno izmiče čvrstim definicijama. Solidarnost je, pre svega i iznad svega, iskustvo bliskosti s drugim ljudima, pre praksa nego zamisao, više delatnost nego ideja i više stvar kolektivnog delovanja nego individualnih karakteristika. Različite društvene grupe pokazuju različite stepene i načine solidarnosti, pa se govori o ženskoj ili muškoj solidarnosti, o solidarnosti uslovljenoj bojom kože ili religijskom pripadnosti, solidarnosti unutar različitih zanimanja (radnička solidarnost, policijska solidarnost, solidarnost taksista), ili, kada se stvar još više uopšti, o etničkoj solidarnosti. Utoliko, valja primetiti, solidarnost nije nužno pozitivna pojava ukoliko se, u ime etničke solidarnosti, na primer, učestvuje u zločinu, ili se, zbog pripadnosti istom etnosu, zločin ne sprečava ili ne osuđuje. Da li je čopor malih batinaša, iz primera s početka teksta, rastao zbog (neodoljivog) mirisa krvi ili iz solidarnosti s

grupom? Pa ipak, iako je solidarnost uvek nekakva vrsta grupisanja u javnosti, što znači da sadrži elemente političkog okupljanja ili udruživanja – poljska *Solidarnost*, na primer, odlučno je doprinela padu komunističkog režima – ona je više od politike jer interes koji okuplja solidarne ljude složeniji je od partijskog grupisanja i, istovremeno, ona je manje od politike jer ne proizvodi učinke koje proizvodi političko grupisanje. Pomoć siromašnim pripadnicima lokalne zajednice, koja nije uslovljena nikakvim propisom, jednim delom jeste politička veličina, jer tiče se grupnog delovanja, ali i nije sasvim jer nije institucionalizovana, niti se odnosi na celinu. Utoliko solidarnost vodi nekoj vrsti samorganizovanja koje će da postane običaj, ili će, u boljim slučajevima, da zadobije politički i juridički oblik (predugo su žene koje trpe nasilje muškaraca morale da se oslanjaju na slabu solidarnost drugih žena, dok se taj problem nije, s vremenom, politizovao i počeo da dobija i pravne odlike). Solidarnost je praksa koja dolazi iz privatne sfere da bi, s vremenom, u boljim slučajevima, postajala prepoznatljiva i u javnosti. Ako pomognemo komšiji da napravi kuću, možemo očekivati da će i on pomoći nama, što će Pjer Burdije nazvati sticanjem društvenog kapitala, ali društveni je kapital neodvojiv od solidarnosti. Solidarnost, utoliko, počiva na nekakvom interesu i zahteva izlazak iz sopstvene sfere udobnosti zarad interesa koji nadilazi privatnu sferu, odnosno počiva na svesti o nekakvoj celini.

POREKLO

Reč solidarnost potiče od latinskog *solidus* koje je, u starom Rimu, bilo oznaka za kovanicu, odnosno čvrst

novac, ali se, s vremenom, kroz imenicu solidarnost sve više vezuje za kolektivnu veličinu, te upućuje kako na čvrstinu tako i na celinu. Kaže se da je solidno ono što je čvrsto i celovito. Solidnost se, kako na to upućuju pravni spisi s kraja 15. veka, vezivala za instituciju ugovorne obaveze – ugovor je solidan i valjan ukoliko su ugovorne strane čvrste i pouzdane, solidne – ali je solidnost s vremenom poprimala značenje koje nadilazi juridički rečnik i, kroz imenicu solidarnost, približava se moralnim praksama, a da ipak ne postaje moralna kategorija u jakom smislu. Solidarnost ostaje na pola puta između politike i morala označavajući vezivno tkivo jedne zajednice, ali bez pravne ili moralne obaveznosti. Solidarnost nikada nije postala običaj, moralna ili pravna norma, čak ne ni religijski pojam, iako gotovo svi religijski spisi i sve religijske prakse sadrže u sebi elemente solidarnosti. Pa ipak, uprkos neodređenosti ovoga pojma, teško je zamisliti zajednicu koja u sebi ne sadrži supstanciju solidarnosti kao nužan svoj element. U suprotnom, zajednica se raspada na samožive grupe i pojedince koji poznaju samo sopstveni interes, bez ikakve svesti o celini. Bez solidarnosti političke zajednice vraćaju se u ono hobsovsko prvobitno, pretpolitičko stanje u kojem, kao u primeru s početka teksta, vladaju vučji instinkti.

ODREĐENJA

S jedne strane, dakle, solidarnost nosi u sebi politički potencijal već samim tim što je stvar nekakvog grupisanja i izlaska iz privatnog, ali se, istovremeno, teško može juridički normirati – iako postoje pravne ustanove u kojima taj pojam figurira – jer se sadržina solidarnosti više prepoznaje u moralnoj, ili privatnoj, nego

► **Bez iskustva solidarnosti nema ni političke zajednice. Obrazovanje za solidarnost se, zbog toga, pokazuje kao ključna kategorija političkog delovanja jedne zajednice**

u javnoj sferi. Ukoliko bez zakonske prisile lokalna zajednica štiti obespravljenog pojedinca, ili obespravljenu grupu, ukoliko se odrekne dela sopstvene udobnosti, ili dobiti, zarad dobrobiti defavorizovanog člana, onda je reč o solidarnosti. Drugim rečima: da li se iz političkog (dakle javnog) ide ka solidarnosti, ili solidarnost, kao neka vrsta protopolitičkog pojma, prethodi političkom? Da li se, recimo, država blagostanja (socijalna država) oslanja na solidarnost ili je solidarnost upisana u državu blagostanja, da li je ona izvedena iz političke strukture koja je tako postavljena da deluje kao da proističe iz pojma solidarnosti? Drugim rečima, široku raspodelu dobara, koja obuhvata čitavo stanovništvo, a naročito one delove stanovništva koji ne učestvuju u proizvodnji tih dobara, moguće je da organizuje samo država. S obzirom na to da je reč o državi, nesumnjivo je reč o političkoj veličini i političkom delovanju, ali u osnovi takve prakse nalazi se upravo ideja solidarnosti. (Utoliko je zanimljivo da su socijalističke ideje, koje zahvataju ideje solidarnosti, proizvodile dobar učinak samo u kapitalističkim porecima, dok su se u nekapitalističkim režimima pretvarale u sredstvo terora. Proklamovana solidarnost bez pluralne političke supstancije nužno dovodi do logora ili bede: "protivnici" solidarnosti učili su se "solidarnosti" po koncentracijskim logorima i zatvorima.)

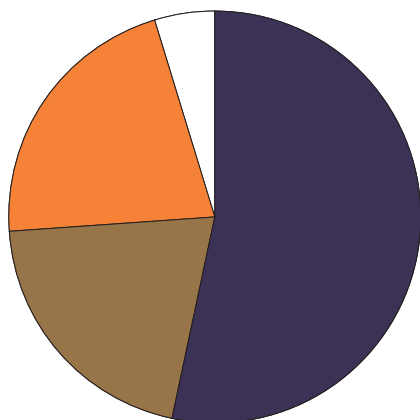
S obzirom na ono što je do sada rečeno, jasno je da bi pokušaj definicije solidarnosti osakatio sam pojam. Utoliko se delotvornijim čini postaviti pitanje na sledeći način: Koje prirode je solidarnost? Odgovor se mora shva-

titi kao urgentan. Jer, progresivno pretvaranje srpskog društva u arenu bešćutnih ljudi, u zverinjak u kojem prosuta utroba druge zveri znači veću šansu da moja utroba ostane netaknuta, duboka je civilizacijska regresija jer se udaljava od dva uslova mogućnosti svake političke zajednice: egzistencije drugog i koegzistencije, udaljava se od života s drugim ljudima i od zajedničkog života. Takvog života nema bez solidarnosti. Dakle, ako je solidarnost pretpolitička kategorija, onda se ona mora razumeti kao jedna od temelja političke zajednice, kao jedna od konstitutivnih ideja svake republikanske (demokratske) politike. Ako se pak solidarnost izvodi iz političkog delovanja, onda je obaveza svake demokratske političke organizacije da sebe menja s obzirom na zahteve solidarnosti, da vidljivim čini sve one grupacije koje su tradicionalno ostajale izvan pogleda javnosti, poput žena izloženih nasilju, dece koja trpe vršnjačko nasilje, bolesnih i nemoćnih ljudi. Istovremeno, iako nema savremene političke zajednice koja se, deklarativno, ne zalaže upravo za vrednosti koje proističu iz solidarnosti, vidi se koliki je jaz između onoga što je proklamovano i onoga što se događa.

Drugim rečima: da li su mali batinaši s početka teksta proizvod svojih roditelja u aktivnom smislu (ne pokazuju milost, sine), ili pasivnom (gledaj svoja posla, sine)? Bilo u kom smislu, međutim, da su obrazovani, oni su lišeni supstancije solidarnosti, a time i političke supstancije. Bez *iskustva solidarnosti* nema ni političke zajednice. Obrazovanje za solidarnost se, zbog toga, pokazuje kao ključna kategorija političkog delovanja jedne zajednice.

Iz istraživanja NSPM

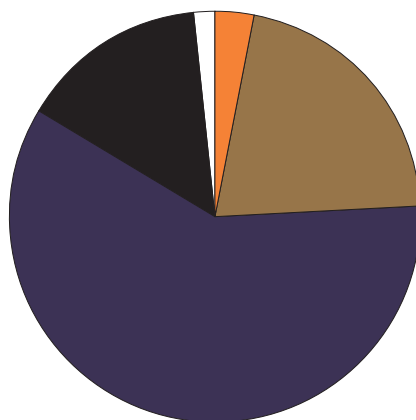
(telefonska anketa, februar 2018, reprezentativni uzorak: 1300 ispitanika)

ŠTA JE ZA VAS SOLIDARNOST?

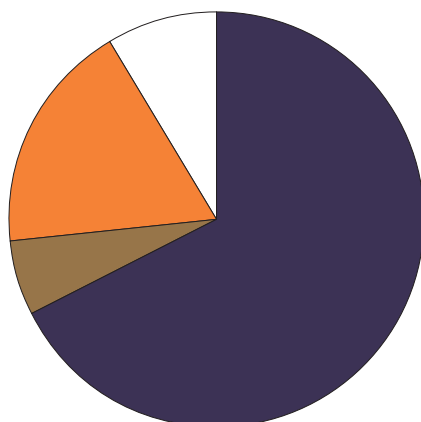
- 53,6% Pružanje pomoći onima kojima je potrebna
- 20,4% Uzajamna podrška i samoorganizovanje građana u kriznim situacijama
- 21,3% Odricanje od dela materijalnog bogatstva onih koji imaju u korist onih koji nemaju
- 4,7% Ne znam / Nemam stav

- 3,2% Da, u potpunosti
- 21,2% Više da, nego ne
- 59,3% Više ne, nego da
- 14,8% Ne postoji
- 1,5% Ne znam / Nemam stav

DA LI MISLITE DA U SRBIJI DANAS IMA DOVOLJNO SOLIDARNOSTI?

DA LI MISLITE DA JE RANIJE U SRBIJI BILO VIŠE ILI MANJE SOLIDARNOSTI NEGO DANAS?

- 67,5% Više
- 6,1% Manje
- 17,9% Isto
- 8,5% Ne znam / Nemam stav

Urednica dodatka: Jovana Gligorijević, **Novinarke:** Biljana Vasić, Ivana Milanović Hrašovec, **Dokumentacija:** Dragoslav Grujić, **Urednik fotografije:** Milovan Milenković, **Fotografije:** agencija FoNet i Milovan Milenković, **Grafičko oblikovanje:** Ivan Hrašovec, **Slog:** Tanja Stanković, **Lektura:** Živana Rašković, **Korektura:** Stanica Milošević

Dodatak je objavljen u nedeljniku Vreme u okviru projekta "Država i solidarnost – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog dodatka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske Unije. Sadržaj dodatka odgovornost je isključivo nedeljnika Vreme i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenje Evropske unije.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec